

historische kring

voor noordelijk Hunsingo

HALFJAARLIJKS BERICHT N° 8 maart 1994

ISSN 0928-5652 . Historische Kring . Postbus 29, 9989 ZG Warffum

VAN HET BESTUUR

voorjaarsbijeenkomst 1994

De voorjaarsbijeenkomst voor donateurs en belangstellenden wordt gehouden op dinsdag 19 april 1994, 's avonds om 20.00 uur in het Dorpshuis te Roodeschool, Hooilandseweg 18. Deze avond wordt verzorgd door de heer Reint Wobbes van Huizinge. Het onderwerp is GRONINGER KERKEN BEKEKEN; hierbij komen de kerkgebouwen, de inventaris en het gebruik ter sprake, toegelicht met dia's. De toegang is gratis.

De najaarsbijeenkomst zal in Usquert worden gehouden, nadere mededelingen zullen vermeld worden in het volgende nummer van het Halfjaarlijks Bericht.

jaarverslag over 1993

BESTUUR

In de samenstelling van het bestuur kwam geen verandering. Er werden vijf bestuursvergaderingen gehouden.

DONATEURS

Op 31 december 1993 was het aantal donateurs 65, een vooruitgang van vier t.o.v. de stand op 31 december 1992. De herkomst van de donateurs was als volgt: Warffum 16 (18)+, Usquert 11 (11), Kantens 3 (3), Zandweer 2 (2), Uithuizen 10 (9), Uithuizemeeden 6 (5), Roodeschool 1 (1), Middelstum 2 (2), provincie Groningen 3 (1), overig Nederland 10 (9) en in het buitenland 1 (0).

+ tussen haakjes het aantal donateurs in 1992.

BIJEEENKOMSTEN

Er waren twee bijeenkomsten met donateurs en belangstellenden. Op 26 maart in de Ned. Herv. Kerk te Breede waar de heer M.A. Holtman uit Kantens een en ander meedeelde over de cultuur van het meten en wegen in de Friese

INHOUD

van het bestuur	1
verslag najaarsbijeenkomst	4
van de redaktie	5
vervoer in vroeger dagen op het hogeland 2, M.A. Holtman	5
een blik terug 3, J.P.J. Knol	7
uit een 19e eeus schoolboekje V, J. Toonstra	9
boekbespreking, C.G. Reinders	12
berichten	14

redaktie

M.Th. ten Bos

J. Toonstra

mw. A.C. van der Werf

redaktieadres: Oostervalge 12, 9989 EJ Warffum

tel. 05950-2318

stichtingsbestuur

J.P.J. Knol, voorzitter, postbus 29, 9989 ZG Warffum,
tel. 05950-2380

J. Toonstra, secretaris, Oostervalge 12, 9989 EJ Warffum,
tel. 05950-2318

M.Th. ten Bos, penningmr, de Laan 80G, 9981 GR Uithuizen,
tel. 05953-1299

E. de Boer

W. Duinkerken

M.A. Holtman

C.G. Reinders

mw. A.C. van der Werf

J.F.B. Zuidema

Ommelanden. De tweede werd gehouden op 5 november in zalencentrum 't Gemeentehuis te Uithuizen. Hier de heer E. de Boer van Uithuizermeeden die ons veel kon vertellen over de gemeente politiek van Uithuizen van 1850 - 1900.

HALFJAARLIJKS BERICHT

Dit bericht kwam uit in maart en oktober. Door de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag werd ons meegedeeld dat Het Halfjaarlijks Bericht daar voortaan wordt geregistreerd onder de titel Halfjaarlijks bericht/Historische Kring ISSN 0928-5652. Met het Nederlands Centrum voor Volks-cultuur te Utrecht werd een ruilabonnement aangegaan.

HUISVESTING

Op het door Stichting Vriesenstein beschikbaar gestelde deel van de zolder in villa Vriesenstein werd een scheidingswand getimmerd, t.l.verlichting aangebracht en kasten opgesteld. Met het opruimen en opbergen kan in 1994 worden begonnen.

BEZITTINGEN

Schenkingen: Door de heer D.J. Allersma te Delfzijl: het jubileumboek R.H.B.S. Warffum 1868 - 1948, (Groningen 1948) en 51 schriften met daarin verzameld ca. 450 publicaties van J. Tilbusscher e.a. die in de jaren 20, 30 en 40 zijn verschenen in het Nieuwsblad van het Noorden. Deze publicaties gaan over de historie van stad en provincie. Deze artikelen serie moet nog geïnventariseerd worden.

Aankopen: Aangeschaft zijn de boeken Honderd jaar Hogelandse Hogere Burgerschool, R.H.B.S. Warffum 1868 - 1968, (Warffum 1968); 5x25, van H.B.S. tot H.H.C. Warffum 1868 - 1993, (Warffum 1993); Vragen over vroeger, handleiding voor het maken van historische interviews, (St. Nederl. Centrum voor Volkscultuur Utrecht 1993).

AKTIVITEITEN

De voorbereidingen voor het boek De historie van Usquert vergen meer tijd dan was voorzien. Zodoende kon de uitgave in 1993 niet worden verwezenlijkt.

De lesbrief over de Tweede Wereldoorlog is in concept gereed.

Voor het project oude veld- en perceelsnamen wordt nog gezocht naar personen die ter plaatse met de materie bekend zijn.

BRUIKLEEN

Op verzoek van de gemeente Eemsmond is aan die gemeente in bruikleen gegeven de beschikking van 12 oktober 1903 (met afbeelding) waarbij aan de gemeente Warffum een wapen is verleend. Deze ingelijste beschikking was in 1989 door de gemeente Warffum bij raadsbesluit overgedragen aan de Historische Kring. Het krijgt nu met die van andere gemeenten een plaats in het nieuwe gemeente kantoor. Van deze bruikleen is een bruikleenover-

komst opgemaakt en door beide partijen ondertekend.

CONTACTEN

Er waren contacten met de Historische Kring Baflo. Op 7 juni bezochten drie bestuursleden een vergadering van de Historische Kring te Baflo en op 22 november volgde een tegenbezoek in Warffum. Het doel ervan is ondermeer: het op de hoogte houden van elkaars activiteiten, het bijwonen van elkaars lezingen en andere bijeenkomsten, het eventueel samen organiseren van activiteiten, het aanwijzen van een contactpersoon en het min. een keer per jaar houden van een gezamenlijke bestuursvergadering.

Enige bestuursleden bezochten de kennismakingsavond van het Rijksarchief te Groningen op 23 november.

Twee bestuursleden bezochten op 6 oktober de receptie van het Hogeland College Warffum.

Warffum, 3 januari 1994.

J. Toonstra, secretaris.

VERSLAG NAJAARSBIJEENKOMST 1993

Deze werd gehouden op vrijdagavond 5 november 1993 in zalencentrum 't Gemeentehuis te Uithuizen. De voorzitter heette de aanwezigen hartelijk welkom, waarna een aantal mededelingen werd gedaan. Hierna verkreeg de heer E. de Boer van Uithuizerveerden het woord. Hij hield een inleiding over de gemeente politiek van Uithuizen van 1850 - 1900. Voor zijn studie heeft de heer De Boer ondermeer naar deze materie een onderzoek verricht. De oorzaak van een beperkte centrumfunctie van Uithuizen is gelegen in het feit, dat in de tweede helft van de 17e eeuw het Boterdiep is gegraven. Daardoor was het mogelijk geworden om een geregelde trekschuitverbinding met de stad Groningen te onderhouden. De reis duurde 4 1/2 uur. In 1870 kwam een stoomboot in de vaart. Er is ook geprobeerd om een regelrechte kanaalverbinding, buiten de stad Groningen om met de veenkolonies te verkrijgen, wat niet mocht lukken. Ook de plannen en uitvoering van de rail- en wegverbindingen werden behandeld. Verder kwamen de armenzorg, de gezondheidszorg, het onderwijs en het bestuur uitvoerig aan de orde. Na afloop werd de heer De Boer dan ook, met instemming van het niet talrijke publiek door de voorzitter hartelijk bedankt voor zijn bijdrage aan deze avond.

Voor het najaarsnummer 1994 is het volgende schema vastgesteld:

uiterste datum inzenden kopy	week 35	3 september
doorlezen en eventuele correcties	week 36	5 t/m 10 september
typen, kopiëren, gereedmaken voor verzending	week 37-38	12 t/m 24 september
verzenden	week 39	26 september

De redaktie ontvangt graag artikelen en reacties op artikelen van de lezers. Het redaktieadres is: Historische Kring, Oostervalge 12, 9989 EJ Warffum.

VERVOER IN VROEGER DAGEN OP HET HOGELAND, 2. vaarwegen.

In het vorige nummer hebben we gezien, dat er in 1660 een geregelde dienst van snikschepen kwam van de stad Groningen naar Uithuizen, Warffum en Ulrum.

Op 30 April 1662 wordt door Gedeputeerde Staten en het Winsumer- en Schaphalster Zijlvest (een soort waterschap) besloten een trekweg te maken van Groningen naar Bedum en dat gedeelte van het Boterdiep te doen verwijden.

Een trekvaart zonder openbare trekweg was bij slecht weer niet te gebruiken, omdat een paard nodig was voor voortbeweging.

In 1661 wordt door G.S. besloten om het Boterdiep van Kantens door te trekken naar Uithuizen. Er is sprake van het graven van het Boterdiep vanaf Kantens naar de Eelswerdertil en van Eelswerdertil oostwaards, ten oosten omtrent het huis van Sebe Tiddens, ten einde van de Smauch ende soo voort dan recht an, aen de oostsijdt van Uythuijsen, als mede van Eelswerdertil een weynich west aen tot in het Rottumermaar, achter ten westen voorbij Rottum ende so voorts tot in het Holwerdermaar tot aen de Dingstede sijnde te samen provinciaal land enz.

De Eelswerdertil lag er dus al. Het lag over het Koksmaar en verderop heet het Eppenhuizer Maar. Ongeveer bij Egypte (het vroegere zigeunerhuis) werd het nieuwe kanaal om Sebe Tiddens huis geleid naar de Smauch of in de volksmond Ol Smook genoemd. Deze oude afwatering liep vanaf Walsweer halverwege Kantens-Zandeweer langs de Klinkenborger- of Onnemaweg tot zuidelijk van Zandeweer en daarna noordwaarts om dit dorp naar Doodstil en dan verder naar het Holwindermaar. Tot een

tiental jaren geleden was de oude loop nog duidelijk in het landschap te zien.

Het opmerkelijke van het Boterdiep ligt hierin, dat de rechte stukken steeds nieuw gegraven zijn en de kronkelige stukken de loop van een oude priel of maar volgen. Dat is te zien vanaf de stad tot aan Uithuizen en dus ook bij Doodstil. Het nieuwe Boterdiep was slechts een klein kanaal. Dat kan men nu nog zien aan het Rottumermaar en de tochtsloot westelijk van Rottum die naar het Helwerdermaar voert. De schepen uit die tijd waren ook klein. In een resolutie van 1617 van het Winsumer en Schaphalster Zijlvest werd bepaald, dat over de overtochten geen schepen met meer dan 30 mudden gerst mochten worden getrokken.

Een overtocht of overtoom was een dam in het kanaal met een aantal rollen waarover de schepen met paardekracht of een windas werden getrokken. Ieder zijlvest had zijn eigen waterpeil en wenste dat niet door de scheepvaart te doen bederven.

In de vaart tussen Groningen en Onderdendam werden in 1663 de overtoomen naast de zijlen bij Bedum en Onderdendam verkocht.

In 1664 werd een nieuw verlaat bij Bedum gesticht met daarnaast twee watermolens. Een verlaat is een geregelde afvoer van water met soms daarin een schutsluis.

Bij Mensingeweer was een dam met overtocht, welke eerder bij Maarhuizen gelegen had. In 1693 wordt overwogen om deze te vervangen door een zijl, maar dat is eerst gebeurd bij de tot standkoming van het Waterschap Hunsingo in de vorige eeuw.

Ulrum en omgeving lag namelijk in het Houwerzijlvest, Wehe en omgeving in het Schouwerzijlvest en de verdere vaarverbinding naar de Stad ging door het Winsumer en Schaphalster zijlvest, elk met zijn eigen waterpeil. Ten zuiden van Wehe, op de westgrens van het Schouwer zijlvest lag tot in 1644 nog een overtocht en daarna een verlaat, dat in 1751 buiten gebruik kwam.

Er was een verlaat in de vaart naar Warffum bij Menkeweer, die in onderhoud was bij schepperijen uit de wijde omgeving van Zandeweer tot Baflo.

In 1653 moest men zich in Onderdendam en bij de Bedumer zijlen nog met overtoomen of overtochten behelpen, welke spoedig daarna verdwenen.

In 1662 en 1665 werd bij Kantens een dam vervangen door een verlaat tussen de zijlvesten Overmaringe en Middelstum. Men ziet wel aan deze gegevens, dat een snkvaart van Uithuizen, Ulrum of Warffum naar Groningen een avontuurlijke reis was met veel hindernissen in de vorm van zijlen, overtochten, te smalle bruggen en tot 1660 zelfs zonder jaagpad langs het diep, zodat met bij tegenwind de stad niet kon bereiken.

Hoe oud zijn nu eigenlijk de hogelandster kanalen?

Het Winsumer looppdiep was er al in 1252, vermoedelijk toen gegraven, want het wordt in dat jaar genoemd in een oorkonde. Het werd in 1459 doorgetrokken tot Schapeshals bij het Keitdiep. Ook het Damsterdiep tussen Garrelsweer en Appingedam is al heel oud. In de periode rond 1400 werd het

Aduarder diep gegraven naar het Reitdiep, waardoor het binnenland werd ontsloten. Het Reitdiep was eeuwen daarvoor reeds in gebruik als toevoerwater naar de stad Groningen voor allerlei schepen. Er waren immers nog geen sluisen in het Reitdiep en de getijdewerking was tot in de stad waarneembaar. Het Damsterdiep is van Groningen naar Oosterdijkshorn in 1424 gegraven.

In 1616 werd het Boterdiep, dat blijkbaar destijds in open gemeenschap stond met het oude Selwerder diepje, met de Kleisloot die naar de omgeving van de stad liep, in open verbinding gebracht. Tot dusver waren het Boterdiep en de Kleisloot gescheiden geweest door een overtoom of rollen, maar nu kwam er een open verbinding en daarover een brug van 6 voet, dus nog geen twee meter breed. Er kwam geen verbinding met het Lopende Diep, het stadswater, dat een barriere moest vormen bij belegering.

Omstreeks 1575 werd door de spaanse Stadhouder, kolonel Caspar Robles een vaarweg naar Friesland ingericht in hoofdzaak voor militair vervoer en met gebruikmaking van het het Hoendiep en verder door kleine vaarten en brede sloten. In 1622 werd bij het Zwaluwenrak benoorden Oldehove het Kampereiland van de Marne los gemaakt, door een kronkel in het Reitdiep af te snijden. In 1629 werd Klein Garnwerd van Middag afgescheiden en kwam het aan de overkant van het nieuwe Reitdiep te liggen. In 1674 werden de Spilsluizen in de stad Groningen geplaatst en deze hebben tot de afsluiting van het Reitdiep in 1876 dienst gedaan, om het buitenwater te keren. Ze waren slechts ruim 2.30 meter boven N.A.P. en lieten tijdens hoog buitenwater het zeewater doorstromen om de zwakke Reitdiepsdijken te ontlasten.

Het Slochterdiep werd in 1659 gegraven en werd ook Kengersdiep genoemd.

Veel van deze gegevens kunt U vinden in het boek: Het waterstaatsverleden van de provincie Groningen van J.Kooper uitgegeven in 1939 in Groningen.

M.A.Holtman.

EEN BLIK TERUG (3e en laatste deel) J. P. J. Knol
(het vorig deel werd gepubliceerd in het bericht
september 1993)

Na de tweede wereldoorlog blijkt voor de kleine dorpsgemeenten de positie nog hachelijker te zijn geworden. Door het grote tekort aan predikanten zijn tal van pastorieën onbewoond geworden. Het herderlijk werk, in bijzondere diensten eist vele krachten op en het gevolg is, dat uiteindelijk juist de kleinste gemeenten de bezwaren hiervan te dragen krijgen. De kerkelijke bevolking neemt

niet toe in aantal, wordt steeds kleiner, de financiële verplichtingen, en plaatselijk en voor het gehele kerkewerk, gaan steeds meer drukken.

Met bezorgdheid vraagt menige kerkvoogdij zich af, of door de Synode wel voldoende rekening wordt gehouden met de moeilijkheden der kleine gemeenten, vooral nu de onkerkelijkheid weer toeneemt en de jongere bevolking elders betere bestaansmogelijkheden tracht te vinden.

Misschien in nog hogere mate hebben de Gereformeerde kerken met moeilijkheden te kampen. Met grote energie en ten koste van grote opofferingen heeft deze bevolkingsgroep in elk daarvoor ook maar enigszins in aanmerking komend dorp, een bloeiende gemeente weten op te bouwen.

De splitsing in twee groepen, die der synodalen en bezwaarden, heeft voor deze zeer kerkelijk voelende mensen de moeilijkheden aanzienlijk groter gemaakt. Hun aantal is in de kleine dorpen te gering, om twee kerken en pastorieën te onderhouden en daarnaast nog te zorgen voor de bezoldiging van twee predikanten. Hun offers gaan die van hun Hervormde broeders nog verre te boven, waarbij wij niet uit het oog dienen te verliezen, dat de rijkaten in den lande in meerderheid de oude Hervormde Kerk zijn trouw gebleven.

De autonomisten in de Hervormde Kerk hebben zich gebogen, van dezelfde groep bij de Gereformeerden is dit, hun felheid en steilheid in aanmerking genomen, niet of nauwelijks te zien en te verwachten.

Ook voor deze groepen zal, evenals voor de Hervormde Kerk, toevoer van meer leden enige financiële verlichting kunnen geven. Tot op heden hebben we echter een steeds verdere achteruitgang gezien.

Tenslotte de school. Tijdens de Republiek had elk kerspel, hoe klein ook, zijn eigen school. Vele van onze dorpschooltjes zijn reeds enige eeuwen oud, al zijn ze misschien van karakter veranderd. Het waren toen alle kerspelscholen. Ze gingen niet uit van de kerk, al oefende deze op de gang van het onderwijs zeer grote invloed uit. Godadienstonderwijs maakte een zeer voornaam punt van het programma uit. De schoolmeesters stonden, wanneer ze tevens het ambt van koster bekleedden—en meestal was dat zo—onder de voortdurende controle van de predikanten. Eénmaal per jaar zelfs moesten ze in de classicale vergadering verschijnen om blijk te geven van hun zuiver Gereformeerde gezindheid. Daaraan schijnt het nog al eens te hebben ontbroken, wat onvermijdelijk censurering ten gevolge had. Velen bleven op de verschijndag stilletjes thuis. Zij, die niet tegelijk koster waren, behoeften in het geheel niet te verschijnen; de combinatie koster—schoolmeester was hiervoor het criterium. Al ging dus de oude kerspelschool niet van de kerk uit, toch heeft deze getracht de richting van het onderwijs in sterke mate te beïnvloeden, o. a. door het ontwerpen van schoolverordeningen, wat vooral in 'tlaatst der 18e eeuw tot herhaalde botsingen met de gewestelijke Staten aanleiding

gaf. Ook hier was het weer de Franse Revolutie, die het scheidingpunt vormde tussen twee perioden. De zorg voor het schoolonderwijs werd nu opgedragen aan de gemeente. Maar nog jaren lang bleef het kerspelspel de onderwijsbelangen mede behartigen, zelfs kwam het in de dertiger jaren van de vorige eeuw nog voor, dat het kerspelspel de kosten van schoolverbouwing voor zijn rekening nam.

Na de Franse tijd-eigenlijk reeds tijdens die periode-kreeg men dus de overgang van "kerspel"school tot "openbare"school, die volkomen tot overheidschool werd. Tegen de beginselen van die school kwam al spoedig verzet van de kant van de strenge Calvinisten in de Hervormde Kerk. En spoedig nadat de afscheiding aanleiding had gegeven tot de stichting van een nieuw kerkgenootschap, werd overgegaan tot oprichting van scholen, staande op dezelfde basis van levensbeschouwing. Eerst tegengewerkt van overheidswege, mochten deze "bijzondere"scholen zich in steeds toenemende bloei verheugen. In verschillende kleine dorpen hebben ze de taak van het openbaar onderwijs overgenomen, in andere is de openbare school de heersende gebleven, in nog weer andere bestaan ze naast elkaar, in een heel enkel geval samengaand onder één dak maar met iederes eigen vorm van onderwijs om de financiële lasten enigermate te beperken en om zo beide vormen in stand te houden.

Wanneer zal er een modus gevonden worden, die het mogelijk maakt, ze tot één te vermelten? Beiden hebben iets van de oude kerspelschool overgenomen, de openbare de oude traditie, de bijzondere de zorg van de kerk. Maar beide missen ze iets, nl. de waardering en liefde van alle dorpegenoten. En toch is de aanwezigheid van een school voor de kleine kerspeldorpen van ontzettend groot belang. Zonder zijn school, zonder zijn kerk zakt het dorp af tot een gehucht. In de kleine dorpen zijn vele schooltjes verdwenen met alle gevolgen van dien. Gezinsveroudering en gezinsverdunning hebben daarbij ook een rol gespeeld.

Tot slot kan de vraag worden opgeworpen of woningbouw in kerndorpen moet worden bevorderd-waardoor concentratie van bevolking-of dat ze om economische en sociaal-culturele redenen moet worden tegengegaan.

Bevolkingsconcentratie betekent ook het verdwijnen van de middenstand in de kleinere dorpen.

Zou een nadere bestudering van de bevolkingsverspreiding ten plattelande ons daarmee van dienst zijn?

UIT EEN 19e EEUWS SCHOOLBOEKJE (V)

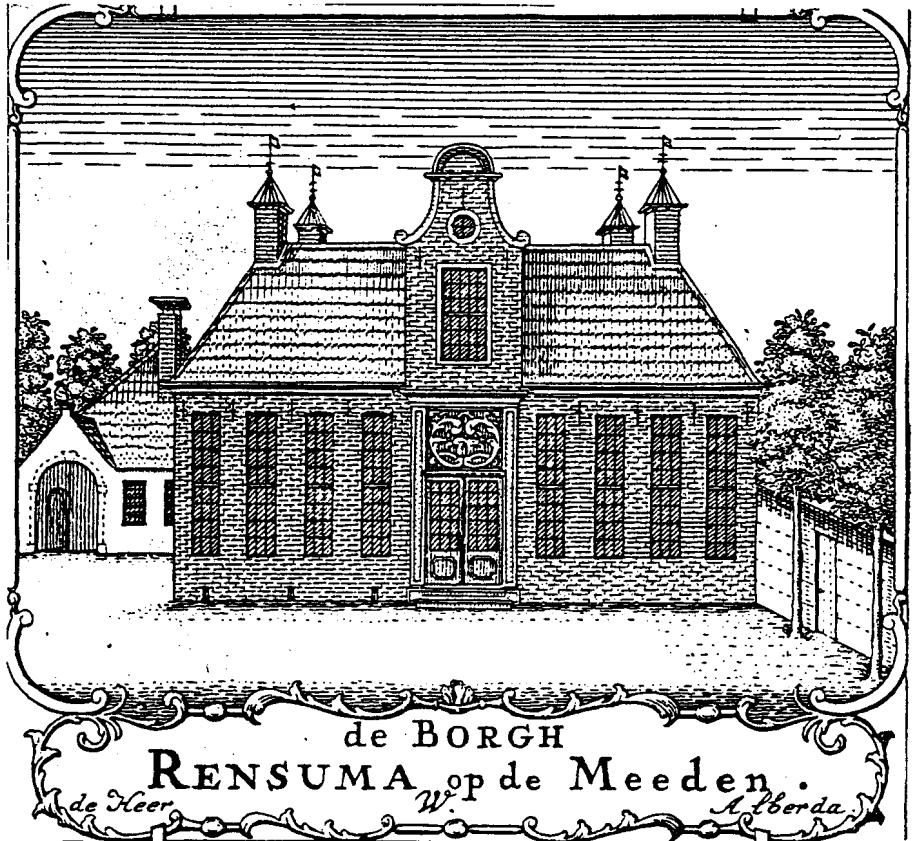
=====

Eerder verschenen artikelen in deze serie staan in de no.'s 4, 5, 6 en 7 van het halfjaarlijks bericht.

Gemeente UITHULSTER-MEEDEN, waaronder behooren UITHULSTER-MEEDEN, OLDENZIJL en het OOSTERNIELAND, met 2285 zielen.

Uithuister-Meeden, eenhalf uur van Uithuizen gelegen, gewoonlijk de Meeden, de

Mijden of liever de Mij genoemd, wordt verdeeld in binnen- en buitendijks. Er behoren onder: Dobswal, een uur van de kerk, het Oude Schip, twee uren van de kerk, de Roode School en de Greide, allen buitendijks, dat is buiten de oude dijk gelegen. Voor ruim 70 jaren strandde er een schip, dat, over de dijk gehaald, lange tijd een huisgezin tot woning verstrekke: vandaar de naam van Oude Schip. Op het gehucht de Roode School heeft men een fraai schoolgebouw; want er zijn twee zeer ruime en fraaie scholen. De kerk, die in 1708 ene fraaie kruiskerk is geworden, is met een goed orgel en met ene sierlijke, in 1717 gestichte toren voorzien. In deze kerk heeft men het praalgraf van de verdienstelijke edelman Rudolf Huinga, welke op Ungersma heeft gewoond, en in 1575 zonder kinderen is overleden. De grote klok is van 1397, en prijkt met een opschrift en beelden; de kleine, wegende 750 ned. ponden, zou van de 9de eeuw zijn, en is kenbaar door het geheimzinnige teken van Sion. Het uitgestrekte buitengoed of de burg Rensuma, waarvan Beckering de afbeelding leverde, is nog in stand gebleven. Het huis Ungersma is daarentegen in ene boerderij veranderd. Te Buitendijks stond weleer op Stenhuisheerd een burg, waarvan de overlevering zegt, dat zekere heer, die in ene kapel te Holwinde (thans

onder Rottum) nog ter kerck ging, de priester, die geen tweede vroegmis wilde en mogt doen, had gedood, en dat hij bij zijne terugkomst terstond met burg enal verzonken was. Sedert dien tijd ziet het volk hier des nachts een paar juffers spoken(*). Men heeft hier twee dijken, namelijk de oude dijk en de latere Eemsdijk, van 3½ el boven het maaiveld. Er bevinden zich nog drie in 1717 gespoelde kolken, waarvan de ene de naam van Eels gat, en de andere van Ate's kolk draagt. In de eerste wil men, dat een boer Belt met paarden en wagen verzonken is, en in de andere zoude iemand, Ate genoemd, zich in ene vlaag van razernij hebben geworpen. Van de ene waterlossing (het maar), beginnende 1/4 uur ten O. der kerck, en verder langs de grenzen van het Oosternieland en Oldenzijl, langs Zandeweer en Uithuizen naar het Boterdiep lopende, is reeds gesproken. De vermaarde Tjarijt ontspringt, op 1/4 uur ten N.O. der kerck, bij de oude dijk, en, voortgaande in verscheidene bogten en kronkelingen, verliest zij zich in het slijk.

De bodem is hier meest zavelachtig tot op de hoogte van 2 à 3 palmen, waarna men op leemzand komt: doch op 1/4 uur afstands van de dijk wordt dezelve, ter breedte van 10 minuten gaans, kleiachtig.

Oldenzijl is thans in het kerkelijke met Oosternieland verbonden, waar de pastorij staat. Het dorp is klein, maar op ene vruchtbare, zavelachtige grond gelegen, en welvarende. De heerlijke veldgewassen en goede teelgrond maken dit oord aangenaam. Van het hier voorbijgaande maar van de Meeden is reeds gesproken, Bovendien heeft men nog ten zuiden van het dorp het Oude maar, dat nu niet meer bevaren wordt, en onder Oldenzijl van de Dijkummer weg af tot aan Eppenuizen zeer bekend is. Het halfronde koor der kerck of het doorgenedene halfronde, een regel voor vele oude koren, is in ene bevallige stijl gebouwd. Op de oude klok vindt men geen opschrift. De oude burgplaats ten O. van de kerck is nog niet vergeten. Men wil, dat de oude sluis (Oldezijl) zoude hebben gelegen in de gracht ener boerderij, nog een weinig verder oostwaarts, waarvan overblijfselen zijn gevonden. Van deze sluis zijn echter generlei bescheiden over. Zij zal vermoedelijk door de reeds genoemde Ooster-nije-zijl zijn vervangen..

Het Oosternieland ligt ruim een half uur verder op de grenzen van Fivelgo. Hier is insgelijks een kerkgebouw. Onder hetzelfde behoort de buurt de Hoorn. De benaming is dusdanig, om dit dorp niet met het westernieland te verwarren. Beiden zijn oenschijnlijk in latere tijd binnengedijkt, schoon men niet weet, wanneer zuls geschied is. Wij merkten bij enen wandeling op, dat dit dorp voorheen aan alle zijden was afgedijkt geweest: van enen vroegere buitendijk, behalve de oude dijk, zagen wij insgelijks sporen. De Eems heeft hier in deze streek verbaazend veel land terug gegeven. De oude Eemsdijk is hier, even buiten het dorp, nog zeer zichtbaar en aanzienlijk. Drie kolken en ene omdijking van de ene doen zien, welk ene geweldige doorbraak op dit punt heeft plaats gehad. De ene kolk is vrij diep. Van het maar, dat op 5 of 6 minuten afstands van de kerck op de scheiding van de Meeden of de Mee begint, en zich naar het Boterdiep begeeft, hebben wij reeds gewaagd. Onze aandacht bepaalde zich hier inzonderheid bij het Oude Maarvliet, waarin eertijds de Fivel bij het Honderd uitstroomde. Deze is de oude scheidstroom tussen Fivelgo en Hunsego, die voormaals zeer breed en met ene dijk aan de kant van Hunsego voorzien is geweest. Tussen Zijldijk en het Oosternieland, in de gracht van Heertje Obbes Dijksterhuis, heeft oudtijds, zo als men verhaalt ene sluis gelegen. Een oud stroombed is, op ons verzoek, nagespoord en in kaart gebracht. Nevens deze plaats ligt een laag stuk land, dat oude lieden nog als moerassig hebben gekend, en de haven plagten te noemen. Ook wil men, dat er ene kleine sluis op het Oosternieland (mischien voor het dorp of een gedeelte lands) hebbe gelegen. Een groot gedeelte van de bodem bestaat hier uit zavelachtige grond, die echter ten O. zanderiger is, doch aan het Maarvliet vindt men in de benedengrond ook roodoorn. In de zomer is een rid over Zijldijk, het Oosternieland, Oldenzijl, Zandeweer naar Uithuizen, en van daar over de Meeden op Oldenzijl en het Zand terug, wegens de zachte, vruchtbare, hoge grond en het meerdere houtgewas, altijd aangenaam. Thans waren wij het zo merkwaardige Hunsego doorgereisd, en hadden de aanmerkelijkste bijzonderheden daarvan opgenomen. De landstreek is dikwijls fraai en bevalilig: doch ook hier bevonden wij, dat een gedeelte der lager liggende landerijen, meer binnenwaarts, zeer door het water wordt gekweld.

(*) Zie het oud H.S., berustende voorheen bij de R.K. Pastoor te Uithuizen, en nu misschien bij den heer Preun, ten huize van de Aarts priester Meddens.

5 x 25 van h.b.s. tot h.h.c. Warffum 1868 - 1993.
Tekst: G. Klok; illustraties en vormgeving: A. Betten.

Voorafgegaan door een aanloop en een voorspel en afgesloten met een naspel en een uitloop wordt in vijf hoofdstukken het reilen en zeilen van de school in vijf perioden van vijftienvijftig jaar beschreven. Het geheel wordt afgesloten met het gebruikelijke register op personeel en leerlingen.

De tekst is vlot geschreven, in een boeiende verteltrant en de ondergrond met sylhouetten in vijf verschillende kleuren van dorpsgezichten op de aanvoerroutes der leerlingen, brengt tot uitdrukking, dat het belang van de school aanzienlijk verder reikt dan de grenzen van de oude gemeente Warffum, waar ooit het initiatief tot stichting van de eerste plattelands h.b.s. van Nederland werd geboren.

Men kan zich afvragen of er na de gedenkboeken ter gelegenheid van het 25, het 80 en het 100 jarig bestaan nog wel iets nieuws te vermelden valt over de ontstaansgeschiedenis en de eerste periode van het bestaan van de school. Een vergelijking van de teksten levert zoveel boeiende gedachten op, dat alleen reeds hieraan in het gedenkboek ter gelegenheid van het 150 jarig bestaan uitvoerig aandacht zou kunnen worden besteed. Voorts blijkt, dat de auteur zorgvuldig archiefonderzoek heeft gepleegd, waaruit tot nog toe onvermelde zaken te voorschijn zijn gekomen. Met name de notulen van de lerarenvergadering zijn opnieuw doorgespit en aan herinterpretatie onderworpen. Zo komt de figuur van directeur Van der Zijl in een ander daglicht te staan, nu de erosie van de tijd het mogelijk maakt tot een meer evenwichtig oordeel te komen, dan bij de viering van het 80-jarig bestaan mogelijk was.

Het beeld van de samenleving, waarin het initiatief tot stichting van de school werd geboren, is mijns inziens niet correct. De Nederlanders van omstreeks 1840 worden gekenschetst als: futloos, ouderwets, bekrompen, kleinburgerlijk en vervuld van kortzichtige zelfgenoegzaamheid. Moge dit beeld voor de gemiddelde Nederlander aardig kloppen, het gaat allerm minst op voor de Groningse plattelandssamenleving, waarin sedert de Bataafse Revolutie met name de boeren de plaatsen der jonkers hadden ingenomen. Deze boeren waren vooruitstrevend, vervuld van een pioniersgeest en onvermoeibaar bezig hun bedrijfstak en hun woonomgeving omhoog te stuwen. Moge in het algemeen de economische activiteit in ons land achter hebben gelopen bij andere landen, de Groningse landbouw ontplooide ongekend grote activiteit en diende binnen- en buitenland als voorbeeld.

Bij de beantwoording van de vraag, hoe het kon komen, dat de eerste plattelands h.b.s. van Nederland juist in Noord-Groningen tot stand kwam, geeft de auteur te veel eer aan vader en zoon Geert en Cornelis Reinders. Ongetwijfeld hebben

ze een belangrijke rol gespeeld en zeker is het aan hen te danken, dat de school juist in Warffum werd gesticht, maar belangrijke leiders kunnen alleen succesvol naar voren komen, als de tijd er rijp voor is, d.w.z. wanneer hun ideeën gedragen worden door een voldoende grote achterban. Natuurlijk was het een heel gelukkige omstandigheid, dat twee Warffumers deel uitmaakten van de Tweede Kamer, terwijl ze bovendien een heel goede relatie onderhielden met minister Thorbecke. Bovendien kwam het heel goed uit, dat Cornelis Reinders, zoon van het 2e kamerlid, wethouder was in Warffum en lid van Provinciale Staten. Zij hebben elkaar succesvol de bal toegeworpen. Toch was er van al hun ambitieus plannen niets terechtgekomen, indien zij daarin niet gesteund waren door hun achterban.

De mislukking van de gemeentelijke landbouwschool is een goed voorbeeld van een plan, waar de tijd nog niet rijp voor was. Alle voorwaarden voor een succesvolle onderneming leken voorhanden te zijn, een goed onderdak, een ideale samenwerking met de h.b.s., voortreffelijke leraren en een agrarische omgeving, die wellicht de meest vooraanstaande van Europa was. Ongetwijfeld was Staring, de inspecteur voor het M.O. de school slecht gezind; hij wilde de Rijkslandbouwschool in het midden van het land hebben, bij voorkeur in Wageningen. Wanneer echter het aantal leerlingen aan de landbouwschool te Warffum (afkomstig uit de achterban) aan de verwachtingen van de stichters had voldaan, dan was de school niet na enkele jaren roemloos ten onder gegaan. De tijd was er nog niet rijp voor. Wageningen, waar ook de combinatie h.b.s. en landbouwschool was gesticht, kon met steun van Staring en vanwege zijn centrale ligging wel de begeerde status van Rijkslandbouwschool behalen.

Op pag. 26 is vermeld, dat C. Reinders in tegenstelling tot velen, de achterlijkheid van de Nederlandse landbouw heeft ingezien. Ongetwijfeld was de Nederlandse landbouw achterlijk, maar dit ging niet op voor de landbouw in Groningen en in het zuidwesten van Nederland. De achtergebleven gebieden waren helemaal nog niet rijp voor landbouwonderwijs. Bovendien bestond er nauwelijks landbouwonderwijs in Nederland en ook daar buiten stonden de landbouwwetenschappen nog in de kinderschoenen. Met hun pioniersgeest hadden de Groningse boeren in een vrij korte tijd hun bedrijfsvoering enorm kunnen verbeteren. Verdere verbetering vergde echter kennis van de nieuwe landbouwwetenschap, met name uit Duitsland en Engeland, en daarvoor werd een goede scholing voor de volgende generatie landbouwers nodig geacht.

Onjuist is de vermelding op pag. 14 dat geen der leraren aan de h.b.s. van Groningse afkomst zou zijn; Geert Reinders (Derkszoon), leraar natuur- en scheikunde, was echter geboren en getogen Groninger.

Op pag. 44 is een veel voorkomende fout afgedrukt, wanneer gesproken wordt van de Nederlands-Hervormde Kerk. De Nederlandse hervormde kerk is een landelijk kerkgenootschap, geves-

tigd te Leidschendam en bestaat voor het overige uit hervormde gemeenten, die beschikken over een hervormd kerkgebouw.

Het zou boeiend zijn, indien bij het 150 jarig bestaan een vervolg gegeven zou worden op de vermeldingen in het gedenkboek bij het 25 jarig bestaan, nl. hoe de oud-leerlingen terecht gekomen zijn en welke verschuivingen daarin zijn te constateren. Daarnaast lijkt het me interessant eens na te gaan, uit welke sociale milieus de leerlingen afkomstig zijn en welke verschuivingen zich hierin hebben voorgedaan.

C.G. Reinders.

BERICHTEN

In het kader van de **Reductie van Groningen**, het 400-jarig bestaan van deze provincie, vinden dit jaar diverse evenementen plaats. Zo wordt onder de titel "Groningen door de eeuwen heen" in 7 verschillende musea een thema belicht uit deze 400 jaar geschiedenis.

In het deelnemende museum Openluchtmuseum Het Hoogeland te Warffum wordt aandacht gegeven aan de voorzieningen op het platteland eind 19e eeuw. Aan de orde komen ondermeer het onderwijs, de kerk en de gezondheidszorg. Deze tentoonstelling, getiteld Behoeften en Behelpen, duurt van 21 mei tot 1 november.

Op 2 april a.s. wordt het museumseizoen geopend met een kleine tentoonstelling "Boekbanden en Boekaccessoires" uit de periode 1850-1950.

Het Openluchtmuseum Het Hoogeland is geopend van di t/m za van 10.00 tot 17.00 uur en zondags van 13.00 tot 17.00 uur.

.....

Onderstaand bericht stond op zaterdag 6 juni 1942 in het NIEUWS- EN ADVERTENTIEBLAD VOOR HUNTINGO EN OMSTREKEN,,een uitgave van de firma Mekel te Winsum (Gr.).

INDIJKING BIJ UITHUIZEN.

Nog dit jaar wordt de nieuwe polder geploegd.

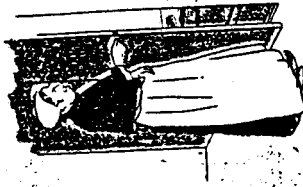
De aannemers Zanen en Verstoep zullen nog dit jaar een dijk leggen om 1000 ha. kwelder ten noorden van Uithuizen. Er wordt daar 10.670 m. dijk gelegd door rond den nieuwen polder, die 1200 à 1300 m. diep wordt.

Het werk wordt uitgevoerd in eigen beheer. De bedoeling is dat nog dezen zomer het land wordt afgesloten van de zee, dat er ook dezen zomer koolzaad zal worden gezaaid en het land in 1943 in zijn geheel dienstbaar zal worden gemaakt aan de voedselvoorziening in Nederland.

Het is waarschijnlijk dat hier boerenbedrijven zullen worden gesticht die kleiner zijn dan het type dat in het Noorden van Groningen gebruikelijk is. Gedacht wordt aan de vestiging van boerderijen van 20 ha. Er zouden dan in den nieuwen polder plaats zijn voor een kleine 50 boerderijen.

Aanvankelijk zou hier in werkverschaffing worden gearbeid. Gezien de urgentie in verband met de voedselpositie heeft Sociale Zaken thans het werk overgedragen aan Domeinen (Financiën) dat besloten heeft tot onmiddellijke uitvoering. De grond bestaat uit kwelder die rijp is voor de cultuur, zoodat verwacht mag worden dat evenals elders aan de Groningsche kust, het eerste jaar niet alleen koolzaad doch ook granen kunnen worden verbouwd, zonder dat het zoutgehalte van den bodem bezwaren heeft.

Uit de 2e Kamer

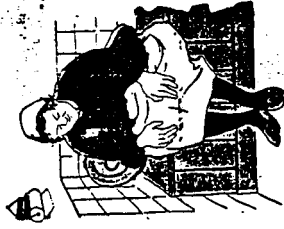
De Kamer wordt geopend

De zitting neemt een aanvang

De rechter en de linkerrijde neemt plantis

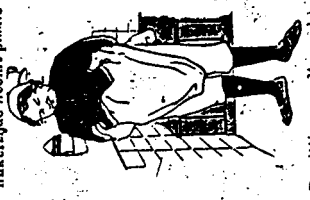
Groote drukking in 't Centrum

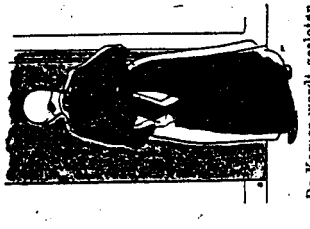
Het onderwerp valt

De papieren dalen

De zitting wordt opgeheven

De Kamer werdt gesloten

In dit jaar (1994) worden drie verkiezingen gehouden, ondermeer voor de 2e kamer. Vaak is er kritiek op de kamerleden en vroeger was dat niet anders. Op een oude prentbriefkaart van onbekende datum, maar vermoedelijk daterend van om en bij de Eerste Wereldoorlog (1914 - 1918), geeft een onbekende tekenaar zijn visie op de werkzaamheden van de 2e kamer.